

6. Formulació ciutadana de propostes per a la transició energètica

6. Formulació ciutadana de propostes per a la transició energètica

Equip redactor: Ma. Àngels Alió i Gerard Jori

Grup de Geògrafs per l'Ecologia Social

Universitat de Barcelona

Afrontar la crisi ambiental, social i econòmica a la qual ens aboca l'actual model energètic constitueix un dels majors reptes del nostre temps. L'alteració de l'equilibri climàtic del planeta, l'esgotament dels combustibles fòssils i la inestabilitat geopolítica provocada per la competència internacional pel subministrament de recursos energètics són fenòmens que plantegen el desafiament mundial de superar l'era de l'energia fòssil i barata i obliga a endegar de manera immediata una estratègia global de transició energètica amb la finalitat de generalitzar les fonts netes i renovables d'energia. Tot i la seva rellevància, aquesta transició no es redueix a una única qüestió de substitució ja que involucra els actuals sistemes productius, territorials i culturals. De fet, la crisi energètica també forma part dels processos que conformen la denominada transició ambiental, entesa com un procés actual de canvi que interactua entre el món de la tecnologia, la societat i el medi ambient, fornint les bases materials i culturals del futur.

Com en altres facetes d'aquesta transició ambiental, per exemple, la dels residus, el fenomen de la crisi energètica és un fenomen socialment global que traspasa els diferents segments de la societat. Per això cal escoltar la diversitat de veus de la població, en especial els seus sectors més actius i preocupats i que s'impliquen de manera conscient en aquest procés de transformació. En aquest sentit, les Jornades organitzades per OCEAS constitueixen una plataforma d'aquestes veus en l'àmbit de l'energia, ja que un dels seus objectius consistia a ajudar a establir entre els participants un debat que permetés fer aflorar coneixements i propostes que, tot i ser ja presents entre la població, necessiten ser discutides i difoses de manera formal.

6.1. L'organització de la participació

Per afavorir aquest intercanvi d'idees i de coneixements es van programar quatre sessions simultànies en les quals la crisi energètica va ser estudiada des de quatre perspectives temàtiques diferents: la producció agrícola, l'organització regional i les relacions local–global, l'aigua i el canvi climàtic. Aquestes

quatre sessions tenien una estructura comuna: una primera part, en la qual un ponent presentava els resultats que s'havien evidenciat com a més rellevants per a cada tema en el decurs de les jornades, i una segona part, la del debat pròpiament dit, en la qual es demanava la participació activa dels assistents.

Per a aquesta segona part es va elaborar una fitxa, amb format de matriu o graella de conceptes (vegeu l'annex 2) amb la finalitat que hi hagués un esquema comú per als diferents grups en què, previsiblement, se subdividirien els conjunts de persones inscrites en cada sessió. Amb aquest objectiu en cada fitxa es proposaven uns temes clau per als quals s'indicava un fil conductor consistent en: *a)* els problemes que podria causar la manca d'actuació o canvi; *b)* la situació considerada desitjable, en el supòsit que s'implantessin canvis importants en les relacions societat-energia-natura; i *c)* accions concretes a dur a terme per a la consecució d'aquest escenari desitjable, amb informació sobre els diferents agents socials implicats en la seva implementació. Després del treball al voltant d'aquesta fitxa, es preveia acabar cada sessió amb una posada en comú sobre els aspectes més rellevants tractats per cada grup, especialment en allò que es referia a les propostes.

Cal dir que aquestes sessions van ser plantejades com l'inici d'un procés més llarg i elaborat, que preveu continuar la dinàmica participativa sobre la crisi energètica i les seves interrelacions socioambientals. Efectivament, a partir d'elaboracions successives que s'espera poder realitzar properament, es preveu aconseguir un conjunt sistemàtic de propostes concretes que podrien constituir un dels nuclis a partir dels quals recolzar la política ambiental dels propers anys cap a la sostenibilitat i que hauria estat fet en el marc d'una experiència metodològica participativa molt interessant. Per tant, les llistes de propostes que apareixen més avall no han de ser considerades com un document perfectament acabat. Sí que són, en canvi, el primer resultat d'aquesta experiència, que es concreta en una reproducció el màxim fidel possible de les propostes que es van formular en aquell moment. Per això, es veurà que algunes propostes s'entrecreuen i, fins i tot, que algunes es repeteixen en diferents sessions.

6.2. La formulació de propostes

Tot i que encara manqui estudiar amb més detall els continguts del que van escriure els assistents a cada una de les matrius⁴⁷, sí que es poden avançar certs resultats, almenys de manera provisional. Concretament, i pel que fa a les propostes, es perfilen alguns resultats prou clars: el primer, l'abundància d'ide-

⁴⁷ Això es farà en una sessió de retorn als participants de les jornades, prevista l'abril de 2008, posteriorment al moment de tancament d'aquesta publicació, el març de 2008.

es, suggeriments i comentaris, expressada en el total de 93 propostes. És una xifra prou alta, que denota la presència d'una cultura sòlida i un coneixement sobre el canvi ambiental i de moltes de les accions que caldria dur a terme per reduir-ne els impactes socials i ambientals.

En segon lloc, hi ha els continguts temàtics i objectius d'aquest conjunt de propostes que traspassen, a vegades, la mateixa dimensió temàtica de cada sessió. Per exemple, el fet que es perfili una tipologia de tres varietats de propostes segons facin referència a la cultura i l'educació ambientals la primera; la tecnologia i la seva relació amb els sistemes productius –industrials, distribució i consum–, la segona; i, finalment, la tercera, les responsabilitats dels actors implicats, especialment les administracions i la població, tot i que, com es podrà veure, també hi ha referències a corporacions professionals i sindicats.

Un altre resultat en què caldrà continuar treballant fa referència a l'estructura i la complexitat de les propostes ja que es constata una gran heterogeneïtat en la seva formulació. Algunes són molt senzilles i directes, probablement perquè tracten de fets concrets sobre els quals ja hi ha un bon coneixement. D'altres, en canvi, proposen accions que de manera explícita es refereixen a una complexitat socioambiental per a la qual el sistema polític i de gestió no sembla prou preparat. Aquesta diferenciació entre propostes senzilles i propostes complexes podria ajudar a aprofundir en els aspectes teòrics i epistemològics sobre els quals recolzen els processos de canvi de paradigma que semblaria que s'estan produint a remolc de la transició ambiental. En aquest sentit, una hipòtesi que es podria formular apunta a aquesta mateixa complementarietat o dialèctica entre propostes complexes, transversals i de prevenció, d'una banda, i de propostes sectorials, clares, específiques i de control, de l'altra, i que assenyalen la presència d'indis de canvi en la filosofia científica i la cultura ambientals del nostre temps.

Tanmateix, com ja s'ha dit abans, no ha estat possible disposar de prou temps per avançar en aquestes qüestions abans de la publicació d'aquest llibre i per això pot ser útil conèixer les propostes tal com van ser formulades a cada una de les sessions⁴⁸.

Relació entre la crisi energètica i el model de producció agrícola

La sessió sobre crisi energètica i producció agrícola va ser conduïda per Helena Perxacs. Per OCEAS, i com a ponent, va intervenir Pedro Prieto en nom de Mónica Vargas, que va ser la moderadora durant el procés previ a la intranet d'OCEAS. Van assistir-hi una quinzena de persones, que es van dedicar especialment a elaborar els problemes i impactes de la crisi energètica en l'agricul-

⁴⁸ Per visualitzar millor el format per recollir-les, vegeu l'annex 2.

tura. Per aquest motiu va ser la sessió de la qual van resultar el menor nombre de propostes.

Quadre 6.1. Relació entre crisi energètica i model de producció agrícola i la seva vinculació amb el canvi climàtic. Propostes de la sessió

Educar i conscienciar la població sobre les implicacions energètiques de l'agricultura i del model alimentari.
Educar sobre les interrelacions existents entre el món agrícola i les ciutats.
Promoure els mercats de productes agrícoles locals.
Promoure la creació de cooperatives de consum i reforçar les ja existents.
Aprovar una moratòria de grans superfícies comercials.
Promoure el transport ferroviari de mercaderies.
Reduir el consum de carn.

Polítiques climàtiques i energètiques en l'àmbit regional

A causa de la seva relació amb les estructures locals i regionals i l'organització territorial, aquesta sessió era la sessió en què es concentraven els aspectes més complexos i, per tant, probablement, més difícils de debatre. La participació es va organitzar en tres grups de treball que van finalitzar amb una posada en comú de les propostes. Laia Peidro fou l'encarregada de coordinar la sessió i va comptar amb el suport d'Eva Morera. Juan Martínez va ser qui va actuar com a ponent i representant d'OCEAS.

Quadre 6.2. Polítiques climàtiques i energètiques en l'àmbit regional. Propostes de la sessió

Promoure el model compacte de ciutat com a estratègia de planificació territorial.
Protegir els espais rurals de la pressió urbanística.
Promoure la creació de parcs agraris periurbans i la producció d'aliments per a la població local.
Elaborar i executar plans de mobilitat que reforcin l'estalvi energètic.
Promoure la mobilitat sostenible a les ciutats reforçant el transport públic i augmentant la xarxa de carrils *bici*.
Crear agències locals d'energia que desenvolupin plans d'estalvi energètic, organitzin campanyes de sensibilització social al voltant de l'energia i assessorin la ciutadania i l'empresa sobre tecnologies eficients des d'un punt de vista energètic. Aquesta acció hauria de contar amb un pla de suport de l'Administració catalana, i de l'ICAEN especialment.
Instal·lar als edificis públics tecnologies de producció neta d'energia per tal que es puguin autoabastir.

Implantar un model de producció i distribució d'energia a escala local.
 Implantar mesures d'eficiència energètica en el funcionament quotidià de l'Administració pública.
 Promoure la implicació de la ciutadania en el disseny i el seguiment de les polítiques territorials i energètiques.
 Recolzar les cooperatives de consum que impulsin iniciatives de responsabilitat social i ecològica.
 Donar suport a les entitats ciutadanes compromeses amb l'estalvi energètic.
 Introduir a les escoles assignatures sobre energia i medi ambient.
 Potenciar l'ús racional de l'energia mitjançant l'aplicació d'una taxa que gravi l'excés de consum.
 Indicar a les etiquetes dels productes la quantitat de CO₂ que ha estat emès en el seu procés de fabricació.

Canvi climàtic, aigua i subministrament energètic en el context mediterrani

La sessió dedicada a les relacions entre l'aigua i el subministrament energètic va ser conduïda per Silvia Mateu, que va comptar amb l'ajuda de Sandra Estrella. Els ponents d'aquesta sessió van ser Xavier Cazorla i Júlia Mérida.

Aquí, en canvi, els assistents es van centrar en la formulació de propostes concretes, cosa que, junt amb la difusió de la nova cultura de l'aigua entre la població, pot ajudar a explicar-ne l'elevat nombre. Es formaren quatre grups de treball, que, com en el cas anterior, també van explicar posteriorment les seves mesures i accions.

Quadre 6.3. Canvi climàtic, aigua i subministrament energètic en el context mediterrani. Propostes de la sessió

Sensibilitzar la ciutadania sobre els problemes vinculats a l'aigua (escassetat, contaminació, etc.).
 Crear consciència ciutadana de les conseqüències socials i ambientals que comporta el consum de recursos naturals.
 Dotar els professionals de la comunicació de codis deontològics que estableixin l'obligació professional de difondre informació fidedigna i rigorosa sobre la situació ambiental i els efectes de les intervencions que es duen a terme en el medi.
 Crear organismes dins els diferents nivells de l'Administració Pública que desenvolupin les funcions següents:

- Promoure espais de debat i treball transversal sobre temes ambientals.
- Difondre socialment una visió complexa del medi ambient.
- Coordinar les polítiques sectorials dissenyades per altres departaments i que tinguin incidència en el medi ambient.

Institucionalitzar mecanismes d'implicació de la ciutadania en el disseny, l'aplicació i el seguiment de les polítiques hidràulica i energètica.
 Organitzar taules participatives amb moviments socials i difondre a la resta de la ciutadania el resultat dels debats.

Vincular cada presa de decisió política a un procés participatiu que inclogui les etapes següents: informació, consulta i implicació activa de la ciutadania en la formulació de propostes.

Crear un marc legislatiu ambiental que tingui en compte tots els aspectes que interactuen en el medi ambient i que serveixi de referència a la resta de lleis sectorials.

Intensificar el sistema de tarifes proporcionals que graven el consum d'aigua.

Establir un llindar mínim de consum d'aigua, per damunt del qual el cànon s'incrementi substancialment.

Aplicar una política de trams tarifaris d'aigua que s'adeqüi a cada situació familiar o empresarial concreta.

Fomentar tècniques agroecològiques que millorin l'eficiència hídrica.

Introduir un sistema d'etiquetatge de productes mitjançant el qual s'indiqui quants recursos s'han utilitzat en el procés de fabricació.

Promoure la reducció del consum d'aigua en els processos empresarials de producció.

Propiciar una reducció global de l'ús d'aigua mitjançant intervencions àmplies i sistemàtiques que afectin, entre altres, les activitats d'oci, la indústria, l'agricultura, el consum familiar, la planificació territorial i el planejament urbà.

Millorar i estendre els mecanismes de captació d'aigua de pluja per afavorir l'ús cíclic del recurs. Flexibilitzar-ne la normativa.

Gestionar l'aigua de manera integrada tenint en compte els coneixements dels diferents actors socials implicats.

Millorar la gestió forestal amb la finalitat d'incentivar la funció hídrica dels boscos.

Declarar una moratòria en grans infraestructures d'aigua i energia.

Afavorir una distribució més homogènia de la població sobre el territori.

Canvi climàtic i crisi energètica: un repte conjunt

Finalment, la sessió sobre canvi climàtic i crisi energètica fou la que més s'allunyà de la dinàmica inicialment prevista, ja que els assistents van manifestar que preferien formular les propostes públicament sense haver d'omplir les matrius ni organitzar-se en grups de treball. Amb aquest objectiu es van organitzar tres rondes d'intervencions durant les quals els assistents anaven fent i explicant les seves propostes. Gairebé tothom va intervenir-hi. M. Àngels Alió, la persona responsable de la coordinació de la sessió, va moderar la sessió i va recollir les propostes. Daniel Gómez hi va actuar com a ponent.

Quadre 6.4. Canvi climàtic i crisi energètica: un repte conjunt. Propostes de la sessió

Habilitar espais locals (municipi, ciutat, barri) que funcionin íntegrament amb energies renovables. Aquests espais es podrien constituir en projectes pilot de model alternatiu de ciutat i de la capacitat ciutadana per protagonitzar i liderar el canvi cap a un model energètic sostenible.

Aplicar les propostes que es van fer al CMMA i sostenibilitat de Barcelona sobre:

- BCN lliure de bosses de plàstic
- Prohibició del malbaratament d'energia a les entrades dels grans establiments comercials

Promoure iniciatives que serveixin com a referents ambientals a la societat en general, i a les escoles en particular. Exemples que es van donar: equipaments emblemàtics (per exemple, *EcoStations*) i museus.

Tots els nivells de l'Administració pública haurien de ser referents ecològics en la reducció del consum d'energia.

Prohibir pràctiques emblemàtiques d'elevat consum energètic i que tenen un alt valor exemplar (per exemple, curses de cotxes i motos).

Aplicar mecanismes de discriminació positiva a favor de les energies renovables vetllant per la seva correcta aplicació. Cal estudiar més rigorosament els impactes dels parcs eòlics en determinats indrets, així com la seva eficiència en la llunyania dels grans centres consumidors d'energia.

Estudiar la forma de dur a terme propostes sistemàtiques que ja estan formulades, que s'han aplicat en determinades circumstàncies i de les quals es pot prendre exemple.

Planificar el decreixement.

Potenciar els vehicles d'aire comprimit.

Promoure la producció local d'aliments.

Promoure iniciatives per fer visible el compromís de la societat amb la reducció energètica. Un bon exemple seria utilitzar l'energia solar per a la il·luminació de Nadal.

Promoure iniciatives de democràcia participativa referides a la política energètica.

Divulgació àmplia i massiva d'informació sobre les energies renovables.

Els col·lectius ciutadans conscienciats i coneixedors haurien d'actuar com a *lobbys* del canvi de model energètic.

Reforçar el paper i la influència de la gent organitzada i formada que treballa per al nou model energètic.

Conèixer exemples de col·lectius d'altres països, que per la seva llunyania i característiques diferencials (culturals i econòmiques) han encarat les carències energètiques col·lectivament i ecològicament amb bons resultats (per exemple: al desert d'Atacama).

Informar àmpliament sobre les contrapartides socials que suposa l'actual model energètic, especialment els combustibles fòssils i nuclears. Aquestes contrapartides són diferents segons es tracti de països/regions consumidors o productors i inclouen les que es deriven dels impactes en la salut, el territori i les persones. Així mateix, succeeix en les cultures locals i regionals.

Donar a conèixer els impactes socials (personals i polítics) que comporta el subministrament energètic a determinats països. Es va tractar especialment el cas del gas natural procedent d'Algèria.

Promoure mobilitzacions reivindicatives per sensibilitzar sobre el tema de l'energia. Així com les mobilitzacions antitransvasament de l'Ebre van facilitar la idea de la nova cultura de l'aigua, caldria ara repetir el procés (no necessàriament igual) amb motiu d'una nova cultura energètica.

Aplicar un sistema de racionament de la benzina, que obligui a reduir-ne el consum, però que consideri les necessitats diferencials de la població segons la feina, la urgència, etc.

Aplicar un sistema de targetes d'energia.

Incorporar als productes una etiqueta que indiqui l'energia que comporta la seva fabricació:

- El model del cicle de vida, expressat en MgJ, podria ser el referent quantitatiu per a la introducció d'aquest tipus d'etiquetes.
- Aquestes etiquetes haurien de ser obligatòries per a tots els productes.
- El llenguatge de les etiquetes hauria de ser clar i entenedor.

Aplicar impostos específics per a determinats productes. Aquests impostos haurien de ser destinats a la recerca en tecnologies netes i la prevenció en origen de la contaminació. Es van donar dos exemples de productes a considerar: *a)* Bosses de plàstic d'un sol ús, *b)* Altres productes prescindibles i amb molt consum energètic en el seu procés de fabricació. Es va comentar que també caldria considerar productes que tinguessin alts consums energètics en el procés de distribució.

Adoptar mesures de prevenció que tenen a veure amb interrelacions complexes com són: *a)* l'estructura del transport públic, *b)* els salaris i *c)* la implantació de mesures de decreixement

Promoure iniciatives per estimular una competició per veure qui és més socialment sostenible.

Fomentar el treball telemàtic amb pocs desplaçaments.

Elaborar un esquema de propostes de prevenció en el consum d'energia que poden actuar com a referents o bons exemples/bones pràctiques.

Introduir a les escoles coneixements sobre disseny ecològic.

Introduir en els currículums de totes les carreres la formació en consum, extracció i distribució energètica.

Reforçar el discurs ecològic en tots els cicles formatius.

Aprovar un grau universitari en energia.

Programar el tancament de les centrals nuclears actualment en funcionament.

Reforçar el criteri energètic en el model de comerç just i solidari.

Augmentar el nombre de centres d'educació professional que imparteixen coneixements sobre energies renovables.

Establir/reforçar/ampliar els mecanismes actuals universitaris de coneixement compartit, interdisciplinari i transdisciplinari.

Introduir els plantejaments de la complexitat i de les interrelacions entre la societat i el medi ambient promovent el canvi de paradigma científic.

Estudiar formes i mitjans per fer visibles els esforços dels diferents segments alternatius de la societat preocupats pel canvi climàtic i la crisi energètica. Aquests esforços tenen dues dimensions: *a)* teòrica i de coneixements i *b)* pràctica, consistent en accions concretes. La proposta va en el sentit de reforçar les dues dimensions per separat i les interrelacions i les sinergies que s'estableixen entre elles.

L'adaptació de la societat al canvi climàtic i la crisi energètica s'ha de produir tenint en compte que s'haurà de fer comunitàriament. Cal preveure mecanismes adaptatius que reforcin les comunitats. Hi ha experiències en aquest sentit (cooperativisme, mutualisme, banca ètica, etc.) que convindria explorar per utilitzar-les en el nou context de canvi climàtic.

Potenciar el protagonisme dels sindicats en el procés de canvi del model energètic degut al paper clau del treball en les relacions societat-natura.

